

Yazar/ Author

Öğr. Gör. Dr. Musaye Konak Özçelik
Artuklu Üniversitesi, Savur Meslek Yüksekokulu,
Sosyal Hizmetler, Mardin, Türkiye
e-posta: musayekonak@artuklu.edu.tr
(Sorumlu Yazar/Corresponding author)

Makale Bilgileri/Article Information

Tür-Type: Araştırma makalesi-Research article
Geliş tarihi-Date of submission: 12. 07. 2024
Kabul tarihi-Date of acceptance: 03. 09. 2024
Yayın tarihi-Date of publication: 30. 09. 2025

Hakemlik-Review

Çift Taraflı Kör Dış Hakemlik
Double-Blind External Peer Review

Etik beyan/Ethics statement

Yazar(lar), çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyduklarını beyan etmiştir.
The author(s) declared that they complied with ethical principles during the preparation of the study.

Benzerlik taraması- Plagiarism checks

Çıkar çatışması-Conflict of interest

Çıkar çatışması beyan edilmemiştir
No conflict of interest declared

Finansman-Grant Support

Fon, hibe veya destek alınmamıştır
No funding or support was received

Lisans- License

Gelenekten Günümüze Ailede Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Değişimde Kadın Eğitiminin Rolü

Öz

Bu makalede, geleneksel aile yapılarında kadınlara atfedilen toplumsal cinsiyet rollerinin tarihsel kökenleri ile bu rollerin zamanla nasıl dönüştüğü ve bu değişimde kadın eğitiminin nasıl etkili olduğu incelenmiştir. Geleneksel aile yapılarında kadınların rolü çoğunlukla bakım, hizmet ve duygusal destek alanında yoğunlaşmış; karar alma süreçlerinde ise daha sınırlı bir görünürlikle yer almışlardır. Eğitime erişimin sınırlı olduğu bu dönemlerde kadınların aile içi görev dağılımı sabit kalmış, erkek otoritesine dayalı yapı baskınlığını Cumhuriyet sonrası dönemde ve özellikle 1980'li yıllardan itibaren kadınların eğitim oranlarında yaşanan artış, aile içi rollerde dönüşümün önünü açmıştır. Eğitimli kadınlar sadece bilgi ve beceri kazanmakla kalmamış, aynı zamanda ekonomik yaşamda daha aktif hâle gelerek aile yapısında söz sahibi olma oranlarını da artırmıştır. Kadınların eğitimiyle birlikte aile içi karar alma süreçlerinde daha dengeli bir dağılım ortaya çıkmış, çocuk yetiştirme pratikleri değişmiş ve ev içi iş bölümü yeniden şekillenmiştir. Makalede, mevcut literatür ve Türkiye'deki güncel veriler ışığında, kadın eğitiminin aile rolleri üzerindeki etkisi çok boyutlu olarak değerlendirilmiş; yapısal, kültürel ve ekonomik unsurlar dikkate alınmıştır. Kadın eğitiminin bireysel faydalarının yanı sıra, aile yapısında daha demokratik, katılımcı ve eşitlikçi ilişkiler kurulmasına katkı sağladığı görülmüştür. Bununla birlikte kırsal bölgelerde hâlen eğitime erişim sorunları yaşandığı, geleneksel değerlerin bu dönüşüm sürecini sınırlandırdığı da tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Aile, Rol, Kadın Eğitimi, Geleneksel Dönem, Modernleşme

From Tradition to the Present: The Role of Women's Education in the Transformation of Gender Roles within the Family

Abstrack

This article explores the historical foundations of women's roles in traditional family structures, their transformation over time, and the impact of women's education on this change. Traditionally, women were seen as caregivers and emotional supporters within the family, with limited. Since the establishment of the Republic and especially after the 1980s, rising female education levels have led to significant shifts in family roles. Educated women gained not only knowledge and skills but also a stronger presence in the workforce, enhancing their influence within the household. Education has contributed to more balanced decision-making, redefined child-rearing practices, and transformed the domestic division of labor. Drawing on existing literature and recent data from Turkey, the article examines the effects of women's education through structural, cultural, and economic lenses. It highlights how education fosters more democratic, participatory, and equal family relations. However, in rural areas, limited access to education and the persistence of traditional values continue to hinder this transformation. By emphasizing both the personal and societal benefits of women's education, the study underlines its crucial role in reshaping gender roles within the modern family.

Keywords: Family, Role, Women's Education, Traditional Period, Modernization

Yazar Katkı Oranları/ Author Contributions

Çalışmanın Tasarımı/Conceiving the Study	Yazar-1 (100)
Veri Toplama/Data Collection	Yazar-1 (100)
Veri Analizi/Data Analysis	Yazar-1 (100)
Makale Yazımı/ Article Writing	Yazar-1 (100)
Gönderim ve Revizyon/Submission and Revision	Yazar-1 (100)

Atıf- Citation (APA)

Özçelik, K, Musaye. (2025). Gelenekten günümüze ailede toplumsal rollerinin değişiminde kadın eğitiminin rolü. *İctimaiyat*, Aile Özel Sayısı, ss. 261-273.
DOI: <https://doi.org/10.33709/ictimaiyat.1740714>

1. Giriş

Toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyetten farklı olarak toplumsal, kültürel ve ideolojik süreçlerle inşa edilen kadınlık ve erkeklik rollerini ifade etmektedir (Connell, 2009, s. 72). Kadın eğitiminin bu rollerin dönüşümündeki rolünü incelemek hem sosyolojik kuramlar hem de feminist teoriler açısından önemlidir. Bu noktada, aile kurumu özel bir önem taşımaktadır. Aile, toplumsal yapının en temel kurumlarından biri olarak bireylerin ilk sosyalleştiği, toplumsal normlarla tanıştığı ve cinsiyet rollerini öğrenmeye başladığı mekân olma özelliği taşır.

Dolayısıyla toplumsal cinsiyet rolleri, aile içinde öğrenilen, içselleştirilen ve yeniden üretilen kalıplar aracılığıyla biçimlenmektedir. Kadın ve erkekte beklenen tutum, davranış ve sorumluluklar kültürel normlar üzerinden şekillenirken, bireyin kimliğini ve toplumdaki konumunu doğrudan belirlemektedir. Aile içi rollerin dağılımında cinsiyet temelli iş bölümünün baskın olması ise tarihsel süreçte ataerkil değerlerin kurumsallaşmasına yol açmış; bu durum özellikle kadınların kamusal alandaki varlıklarını sınırlamış ve rollerini büyük ölçüde ev içi emekle sınırlandırmıştır.

Türkiye özelinde değerlendirildiğinde, özellikle Osmanlı'dan Cumhuriyet'in erken dönemlerine kadar uzanan tarihsel süreçte geleneksel toplum yapılarının egemen olduğu dönemlerde kadının ailedeki konumu, hem kültürel normlar hem de siyasal-ideolojik iktidar ilişkileri çerçevesinde biçimlenmiş; bu çerçevede kadının eğitimi çoğunlukla ikinci plana atılmıştır. Çalışmada bu tarihsel arka plan ele alınmakla birlikte, kapsam esas olarak 2000'li yıllara kadar uzanan yakın dönemi de içine alacak şekilde genişletilmiştir. Kadınların eğitim hakkına erişimde yaşadıkları sınırlılıklar, onların ekonomik, sosyal ve siyasal yaşama katılımını kısıtlamış; bu durum ise toplumsal cinsiyet eşitsizliğini derinleştiren temel bir unsur hâline gelmiştir. Ancak 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kadınların eğitime erişiminin artmasıyla birlikte, yalnızca bireysel yaşam pratiklerinde değil, aile kurumunun işleyişinde ve toplumsal cinsiyet rollerinin algılanış biçimlerinde de önemli dönüşümler yaşanmaya başlamıştır. Kadın eğitimi, bu bağlamda yalnızca bilgi edinme süreci değil; aynı zamanda özneleşme, güçlenme ve aile içinde karar alma mekanizmalarında söz sahibi olma süreci olarak da değerlendirilebilir.

Geleneksel aile modelinde ebeveynlik anlayışı, özellikle baba figürü etrafında şekillenen otoriter bir yapı arz etmekteydi. Bu modelde çocuklardan beklenen temel davranış kalıbı "itaat" iken; ebeveyn ise mutlak bir denetim ve yönlendirme otoritesi olarak konumlanmaktaydı. Ne var ki modern toplumla birlikte aile yapısında gözlenen değişim, bu anlayışı da dönüştürmüş; ebeveynlik artık daha çok iletişim odaklı, çocuk merkezli ve bireysel gelişimi esas alan bir yaklaşımla tanımlanmaya başlamıştır (Yavuzer, 1990, s. 17). Bu dönüşümün merkezinde ise özellikle annelik rolüne yüklenen anlamın değişmesi yer almaktadır. Kadınların eğitim düzeyinin yükselmesi, onları yalnızca çocuk bakımıyla sorumlu bir birey olmaktan çıkarıp, bilinçli, sorgulayan ve eğitici bir rol üstlenmeye yöneltmiştir. (Yavuzer, 1990, s. 17)

Kadın eğitimiyle birlikte ortaya çıkan bu değişim, yalnızca bireysel ebeveynlik pratiklerini değil; aynı zamanda aile yapısının genel işleyişini de etkilemiştir. Eğitimli kadınlar, aile içinde daha fazla söz sahibi olurken, eşitlikçi ve paylaşımcı bir aile modelinin kurulmasına öncülük etmektedir. Bu bağlamda kadın eğitimi, sadece bir insan hakkı ya da bireysel gelişim aracı değil; aynı zamanda toplumsal dönüşümün en temel dinamiklerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Nitekim Bayer, modernleşme süreciyle birlikte annelik ve babalık

rollerinin değiştiğini, eğitilmiş bireylerin daha demokratik ve katılımcı ebeveynlik pratiklerini benimsediğini vurgular (Bayer, 2020, s.37).

Bu çalışma, aile kurumunda kadın eğitiminin toplumsal cinsiyet rollerini nasıl etkilediğini sosyolojik bir perspektifle ele almayı amaçlamaktadır. Özellikle Türkiye özelinde geleneksel aile yapısından modern aile formuna geçiş süreci analiz edilerek, kadının eğitim yoluyla nasıl bir dönüşüm yaşadığı; aile içindeki otorite yapısının, rollerin ve ilişkilerin bu değişimden nasıl etkilendiği değerlendirilecektir. Bu doğrultuda sosyolojik kuramlar, güncel araştırmalar ve ampirik bulgular ışığında, eğitim ve toplumsal cinsiyet ilişkisi aile bağlamında yeniden tartışmaya açılacaktır.

2. Yöntem

Bu araştırma, kadın eğitiminin ailedeki cinsiyet rollerine etkisini sosyolojik bir perspektiften incelemeyi amaçlayan nitel bir çalışmadır. Nitel araştırma yöntemleri, bireylerin deneyimlerini, algılarını ve anlam inşa etme süreçlerini derinlemesine anlamaya olanak tanır (Creswell, 2013, s. 45). Bu nedenle çalışmada, toplumsal cinsiyet rolleri, aile yapısı ve kadın eğitimi gibi çok katmanlı toplumsal olguların anlam boyutuna odaklanılmıştır.

Araştırmada betimsel bir desene başvurulmuş ve doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Bu kapsamda Osmanlı'dan Cumhuriyet'in erken dönemine ve 2000'li yıllara uzanan yakın döneme kadar aile yapısının tarihsel dönüşümü, toplumsal cinsiyet rollerindeki değişim ve kadın eğitiminin bu sürece katkısı ele alınmıştır. Bu sürece katkısını ele alan ulusal ve uluslararası literatürde taranmış; akademik kitaplar, makaleler ve sınırlı ölçüde TÜİK verileri analiz edilmiştir. Doküman incelemesi, sosyal olguların tarihsel süreçteki gelişimini anlamada etkili bir yöntem sunmakta; aynı zamanda mevcut kuramsal çerçevenin sınanmasına olanak tanımaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2022, s. 227).

3. Kuramsal Çerçeve

Toplumsal cinsiyet, biyolojik farklardan ziyade kültürel ve toplumsal olarak inşa edilen kadınlık ve erkeklik rollerine işaret eder. Simone de Beauvoir'un "*Kadın doğulmaz, kadın olunur*" ifadesi bu yapının kuramsal temelini oluşturur. İşlevselci yaklaşıma göre aile, toplumsal düzenin sürdürülmesinde önemli bir rol oynar ve roller net şekilde ayrılmıştır: erkek dış dünyada üretici, kadın ise iç dünyada bakım vericidir. Feminist kuramlar ise bu rol dağılımını sorgular; özellikle ev içi emeğin görünmezliği ve kadının ikincil konumuna dikkat çeker.

Ailede cinsiyet rolleri, yalnızca bireysel psikolojik süreçlerle değil, aynı zamanda toplumsal yapılar, normlar ve kültürel beklentiler üzerinden biçimlenmektedir. Bu nedenle, sosyolojik kuramlar, cinsiyet rollerinin nasıl oluştuğunu, nasıl aktarıldığını ve nasıl sürdürüldüğünü anlamada önemli bir kuramsal zemin sunmaktadır. Gelenekten günümüze aile yapısındaki cinsiyet temelli iş bölümünü anlamlandırmak için başlıca üç temel sosyolojik kuram öne çıkmaktadır: yapısal işlevselcilik, çatışma kuramı ve sembolik etkileşimcilik.

Yapısal işlevselci kuram, toplumun bir bütün olarak düzenli ve istikrarlı işleyişini sürdürebilmesi için her bireyin ve kurumun belirli işlevleri yerine getirmesi gerektiğini savunur. Parsons'a göre (1955), aile, toplumsal sistem içinde temel bir kurumdur ve erkek ile kadının farklı ama tamamlayıcı roller üstlenmesi toplumun işleyişi açısından zorunludur. Bu bağlamda, erkek daha çok "geçim sağlayıcı" (instrumental role), kadın ise "duygusal destek sağlayıcı" (expressive role)

olarak tanımlanır. Bu rol ayrımı, toplumsal istikrarın ve çocukların toplumsallaşmasının temelidir (Parsons ve Bales, 1955, s. 24).

Buna karşılık çatışmacı kuram, toplumsal düzeni uzlaşmadan ziyade çıkar çatışmaları ve güç ilişkileri üzerinden açıklar. Marxist perspektiften hareket eden bu yaklaşım, aileyi toplumsal eşitsizliklerin yeniden üretildiği bir alan olarak değerlendirir. Kadının ev içindeki ücretsiz emeği, erkeğin üretim alanındaki hâkimiyetiyle birleşerek ataerkil yapıyı güçlendirir (Engels, 2003, s. 64).

Sembolik etkileşimcilik kuramı, bireylerin toplumsal rolleri nasıl anlamlandırdığını, bu rollerin günlük yaşam pratikleri içinde nasıl inşa edildiğini ve yeniden üretildiğini ele alır. Bu yaklaşım, toplumsal cinsiyet rollerinin sabit değil, etkileşim yoluyla inşa edilen, yeniden yorumlanan ve değişime açık toplumsal roller olduğunu öne sürer (West ve Zimmerhan, 1987, s.127). Bu yaklaşıma göre, bireyler her günkü pratiklerde ‘kadın gibi’ ya da ‘erkek gibi’ davranarak toplumsal cinsiyet rollerini yeniden üretirler. Örneğin, aile içindeki yemek yapma, çocuk bakımı ya da ekonomik karar alma gibi süreçler, toplumsal cinsiyet normlarına göre şekillenir ve bireyler bu rolleri oynayarak toplumsal düzeni sürdürür.

Bu üç temel sosyolojik kuram, toplumsal cinsiyet rollerinin nasıl biçimlendiğini, sürdürüldüğünü ve dönüştüğünü açıklamada önemli bir kuramsal zemin sunmaktadır. Bununla birlikte, toplumsal cinsiyet rollerinin bireysel düzeyde nasıl içselleştirildiğini anlamada psikolojik kuramlar da dikkate değerdir. Özellikle bilişsel gelişim kuramı, çocukların erken yaşlardan itibaren cinsiyet rollerine ilişkin farkındalık geliştirdiğini ve bu farkındalığın toplumsal beklentiler doğrultusunda davranışlara dönüştüğünü öne sürer. Bu kurama göre çocuklar, yaklaşık iki ila yedi yaş arasında önce kendi cinsiyetlerini tanımlar, ardından toplumsal normlara uygun davranışlar sergilemeye başlarlar (Bem, 1981, s. 356). Böylece, sosyolojik kuramların açıklamaları ile psikolojik kuramların bireysel düzeyde sunduğu analizler birbirini tamamlayıcı bir bütün oluşturur (Vatandaş, 2007, s. 35).

Toplumsal cinsiyet rollerinin tanımlanmasında aile, temel bir sosyalizasyon kurumu olarak merkezi bir rol üstlenmektedir. Bu bağlamda, aile yapısında meydana gelen dönüşümler, bireylerin toplumsal cinsiyet rollerini algılama, benimseme ve uygulama biçimlerini doğrudan etkilemektedir. Söz konusu değişimlerin istikrarsız ya da işlevsel olmayan bir yönde gerçekleşmesi durumunda, cinsiyet rolleriyle ilgili yerleşik normlar sarsılmakta; bu da toplumsal yapının dengesi ve işleyişi üzerinde olumsuz yansımalar yaratabilmektedir.

4. Sosyolojik olarak Aile

Aile kurumu, bireylerin toplumsal değerleri öğrenip içselleştirmelerinde merkezi bir rol oynayan; kültürel, sosyal ve ahlaki normların kuşaklar arasında aktarımını sağlayan temel bir toplumsal yapıdır. Gökalp’in de vurguladığı üzere, aile yalnızca biyolojik bağlarla sınırlı bir birliktelik değil, aynı zamanda toplumun kültürel sürekliliğini sağlayan ve toplumsal yapının inşasında temel işlev gören bir kurumdur. Toplumsallaşma sürecinin ilk evresi ailede gerçekleşmekte; bireyler burada toplumsal normlar, değerler ve davranış kalıplarını öğrenerek ahlaki gelişimlerini ve toplumsal uyum becerilerini kazanmaktadır. Bu yönüyle aile, bireyin karakter oluşumunda ve toplumla bütünleşmesinde kurucu bir işlev üstlenmektedir (Gökalp, 2003, s. 153).

Aile, sosyoloji disiplininde en temel toplumsal kurumlardan biri olarak kabul edilmekte ve bireyin toplumsallaşma sürecindeki ilk ve en etkili çevreyi oluşturmaktadır. Bireyin doğumuyla birlikte içine doğduğu bu kurum, yalnızca fiziksel bakım ve duygusal destek sunmakla kalmaz; aynı

zamanda toplumsal değerlerin, normların ve kültürel kodların kuşaktan kuşağa aktarıldığı birincil sosyalizasyon alanıdır. Toplamların tarihsel, kültürel ve ekonomik bağlamda taşıdıkları farklılıklar, aile kurumunun yapısal ve işlevsel çeşitliliğinde açıkça gözlemlenebilir. Bu bağlamda, her toplumun kendine özgü bir aile tipolojisi geliştirdiği söylenebilir. Zaman içinde toplumsal dönüşümler, aile yapısında, rollerinde ve üye sayısında önemli değişimlere yol açmıştır. Aynı toplum içerisinde dahi kırsal ve kentsel alanlarda aile yapılarının farklılık göstermesi, bu kurumun durağan değil, dinamik bir niteliğe sahip olduğunu göstermektedir (Bayer, 2013, s. 102).

Toplumda meydana gelen değişim yapıları, yapılar kurumları, kurum içi ve kurumlar arası ilişkileri değiştirmektedir. Aile kavramının tanımı, yapısı, işlevleri de gerçekleşen toplumsal değişimle birlikte farklılaşmıştır. Bu yüzden ailenin, kesin ve evrensel bir tanımını yapmak zor olabilmektedir. Bunun yerine aileyi anlamının kolaylaşması açısından belli özelliklerinin açıklanması şeklindeki tanımlar ön plana çıkmıştır. Buna göre: Aile, insan türünün devamını sağlayan, toplumsallaşma sürecinin ilk ortaya çıktığı, toplumda oluşturulmuş maddi ve manevi zenginlikleri kuşaktan kuşağa aktaran, biyolojik, psikolojik, ekonomik, toplumsal, hukuksal, vb. yönleri bulunan toplumsal birimdir (Yaylalı, 2022, s. 26)

Toplumsal değişimle birlikte ortaya çıkan sosyo-ekonomik dönüşümler, aile kurumunun hem yapısal hem de işlevsel boyutlarında belirgin farklılaşmalara yol açmıştır. Parsons'ın yapısal-fonksiyonalist yaklaşımında vurguladığı üzere, modernleşme süreciyle birlikte aile, özellikle endüstriyel toplumlarda çekirdek aile formuna evrilmiş ve toplumsal sistem içerisindeki işlevleri özellikle sosyalizasyon ve duygusal destek daha belirgin hale gelmiştir. Bununla birlikte aile, toplumsal bütünlüğün ve kültürel sürekliliğin sağlanmasında hâlâ merkezi bir rol oynamaktadır (Parsons ve Bales, 1955, s. 43).

Bourdieu'nun kavramsallaştırdığı *habitus* ve sermaye türleri bağlamında değerlendirildiğinde ise, aile yalnızca biyolojik bir birliktelik değil; aynı zamanda kültürel, sosyal ve sembolik sermayenin kuşaktan kuşağa aktarılmasında temel bir aracı işlevi görmektedir. Bu durum, aile yapılarının sınıfsal konumlara göre nasıl biçimlendiğini ve farklılaştığını anlamada önemli bir teorik zemin sunmaktadır (Bourdieu, 1986, s. 246).

Toplumsal yapının sosyal ve kültürel temelleri büyük ölçüde aile kurumu içerisinde şekillenmektedir. Aile, bireyin toplumsallaşma sürecinin ilk ve en etkili kaynağı olarak, duygu, düşünce, inanç ve davranış örüntülerinin temellendiği birincil sosyal çevreyi oluşturur. Ailenin varlığını oluşturan biyolojik boyut, yapının yalnızca bir yönünü temsil eder; bu unsurun yanı sıra psikolojik ve sosyolojik unsurlar da ailenin işleyişinde belirleyici rol oynamaktadır. Biyo-psikolojik temeller üzerine inşa edilen aile yapısı, ilk evrelerinde hukuki normların desteğine ihtiyaç duysa da zamanla psiko-sosyal bütünlüğünü kazandığında hukuki düzenlemelerin rolü ikincil düzeye gerileyebilir. Özellikle çocuğun doğumu ile birlikte aile, sosyal bir bütünlük kazanır ve toplumsal yapının merkezinde konumlanmaya başlar. Değişen sosyal ve kültürel koşullar içinde aile, yalnızca neslin devamını sağlamakla kalmaz; aynı zamanda çocukları toplumsal norm ve değerlerle donatarak toplumun yeniden üretiminde aktif bir rol üstlenir. Bu işlevi sayesinde aile hem görev hem de önem bakımından merkezi bir kurum olma niteliğini sürdürmektedir (Eyce, 2014, s. 224).

5. Geleneksel Toplumlarda Aile ve Toplumsal Cinsiyet Roller

Geleneksel toplumlarda aile patriyarkal bir yapıya sahiptir. Erkek, otorite figürü olarak evin reisi kabul edilirken; kadın ev içi işlerden ve çocuk bakımından sorumlu tutulur. Bu roller kuşaktan kuşağa aktarılır ve değişime kapalıdır. Kadınların kamusal alandaki varlığı sınırlıyken, erkeklerin ev içi katkısı oldukça düşüktür. Bu durum yalnızca iş bölümünü değil, aynı zamanda karar alma süreçlerini ve statü ilişkilerini de etkiler.

Geleneksel geniş aile yapısında birincil önem, aile birliğine verilmekte; birey ise bu bütünlük içerisinde ikincil planda yer almaktadır. Bu aile modelinde sosyal kontrol mekanizmaları güçlüdür ve üyeler arasında belirgin bir kader birliği hissiyatı hâkimdir. Bireyler, ait oldukları ailenin normatif sınırları içinde yaşamakla yükümlüdürler; zira bu durum, geleneksel geniş ailenin üstlendiği çok yönlü işlevlerin bir gereğidir. Ekonomik üretim ve tüketimden korunma, psikolojik destek, biyolojik yeniden üretim, dinî sosyalleşme, eğitimin ilk basamakları, boş zamanların değerlendirilmesi ve toplumsal prestijin inşası gibi çok sayıda fonksiyon, bu aile formu tarafından yerine getirilmektedir (Gökçe, 1976, s. 50-51). Geniş ailenin bu işlevleri, Ferdinand Tönnies'in *Gemeinschaft* (cemaat) kavramıyla örtüşen birincil grup ilişkilerine işaret eder; bu ilişkiler, daha büyük ölçekli toplum yapısına da yansımaktadır.

Genellikle ataerkil temelde, baba soyuna dayalı olarak örgütlenen bu aile yapısında; anne-baba, evli oğullar ve onların eşleri, torunlar, ayrıca evlenmemiş ya da boşanmış kız çocukları aynı çatı altında yaşamaktadır. Ancak modernleşme süreciyle birlikte, bu yapının hem biçimsel hem işlevsel özelliklerinde belirgin dönüşümler yaşanmıştır. Ailenin daha önce üstlendiği birçok işlev, eğitim, sağlık, ekonomi ve din gibi toplumsal kurumlara devredilmiş; böylece geniş ailenin işlevsel yükü azalmış ve çekirdek aile formu ön plana çıkmaya başlamıştır (Eyce, 2014, s. 230).

Geleneksel aile yapısında kız çocukları, hem içinde doğdukları hem de ileride evlenecekleri aile sistemine uyum sağlayacak biçimde sosyalleştirilmektedir. Bu yapıda kadın kimliği, büyük ölçüde ev içi emeğin sürekliliği ve yeniden üretimiyle tanımlanmakta; dolayısıyla kız çocuklarına daha erken yaşlardan itibaren bu roller benimsetilmektedir. Kız çocukları, evdeki kadın figürlerini gözlemleyerek ve onların işlerini taklit etmeye teşvik edilerek ev içi rollerin doğal taşıyıcısı hâline gelirler. Bu sürecin erken yaşta başlamasında ise oyun ve oyuncakların önemli bir işlevi bulunmaktadır. Kız çocuklarına yöneltilen bebek, oyuncak mutfak gereçleri gibi nesneler, onları ileride üstlenecekleri bakım ve ev içi sorumluluklara hazırlar niteliktedir. Buna karşın erkek çocuklara sunulan oyuncaklar araba, uçak, silah gibi dış dünya ile ilişkilendirilen, güç ve hareketlilikle özdeşleştirilen rolleri pekiştirir. Böylelikle, toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü ve rol beklentileri, çocukluk döneminden itibaren oyun yoluyla içselleştirilmekte ve ataerkil kültürün yeniden üretimine katkı sağlanmaktadır (Tolan, 1991, s. 209).

Geleneksel geniş aile yapısında toplumsal işleyiş, açık bir rol dağılımı üzerinden şekillenmektedir. Bu yapıda bireyler, cinsiyet, yaş ve hiyerarşik konuma göre belirli sorumlulukları üstlenir. Ailenin işlevleri de bu rollerin bütüncül bir düzen içinde icrasına dayanmaktadır (Gökçe, 1976: 61-62; Yasa, 1974: 3).

Ekonomik fonksiyon, genellikle aile reisinin yönetiminde, tüm gelirin ortak bir havuzda toplandığı ve harcamaların merkezi bir biçimde planlandığı bir yapı arz eder. Mülkiyet anlayışı bireysel değil, kolektiftir ve ailede üretim kadar tüketim de ortaklaşa yürütülür. Koruyuculuk işlevi, özellikle yaşlı bireylerin ve erkeklerin otoritesiyle sağlanan sosyal güvenlik ve dayanışma mekanizmalarını kapsar. Kadınlar ve genç bireyler ise bu sistemin destekleyici unsurları olarak

konumlandırılır. Psikolojik ve biyolojik fonksiyonlar, aile içi rollerin duygusal bağlamda da tanımlandığını gösterir. Eşler arası ve kuşaklar arası ilişkilerde sevgi, saygı ve güvenin sürekliliği, bu rollerin içselleştirilmesiyle mümkündür. Aynı zamanda, çocuk sahibi olmak ve soyun devamını sağlamak da aile bireylerinin biyolojik rolünün bir uzantısıdır. Eğitim işlevinde ise, özellikle yaşlı erkek bireyler otorite figürü olarak bilgi aktarımında merkezi rol oynarken, kadınlar dinî ve ahlaki eğitimde tamamlayıcı bir rol üstlenir. Çocuklar bu yapı içinde, cinsiyet temelli geleneksel normlara uygun şekilde yönlendirilir. Dinî fonksiyon, ibadetlerin düzenlenmesi ve denetimiyle ilgilidir; bu rol çoğunlukla ailedeki en deneyimli bireylerce üstlenilirken, kadınlar dinî ritüellerin aile içi aktarımında aracı pozisyonundadır. Boş zamanların değerlendirilmesi ise eğlence ve dinlenme süreçlerinde yine roller üzerinden organize edilir. Erkekler daha dışa dönük sosyal faaliyetlerde bulunurken, kadınlar ev içi etkinliklerin düzenlenmesinde sorumluluk alır. Son olarak, prestij sağlama işlevi, bireylerin sosyal statüsünün aile üzerinden tanımlanmasıyla ilgilidir. Soyluluk, meslek ve onur gibi unsurlar, ailenin tarihsel ve kültürel birikimiyle ilişkilendirilerek bireylere rol temelli bir kimlik sunar (Yasa, 1974, s. 3).

6. Sanayileşme ve Modernleşme Sürecinde Aile Kurumunun Dönüşümü

Sanayileşme süreci, toplumsal yapıda köklü dönüşümlere yol açmış ve bu dönüşümlerin en belirgin şekilde gözlemlendiği kurumların başında aile gelmiştir. Tarım toplumunun geniş aile yapısı, sanayi toplumunda yerini çekirdek aile modeline bırakmıştır (Parson, 1957, s. 37).

Modernleşme süreci, küreselleşmenin etkisiyle ivme kazanmış ve özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren demografik göstergelerde köklü dönüşümlere yol açmıştır. Bu dönüşüm, dünya genelinde doğurganlık ve ölüm oranlarında gözlemlenen belirgin düşüşlerle kendini göstermiş ve literatürde “Demografik Dönüşüm” (Demographic Transition) kuramı çerçevesinde açıklanmıştır. Söz konusu dönüşüm, yüksek doğurganlık ve yüksek ölüm oranlarının egemen olduğu geleneksel demografik rejimden, doğumların bilinçli biçimde kontrol altına alındığı ve ölüm oranlarının önemli ölçüde azaldığı modern demografik rejime geçişi ifade etmektedir. Bu süreçten aile kurumu da doğrudan etkilenmiş; hem niceliksel yapısında (hane halkı büyüklüğü, doğan çocuk sayısı vb.) hem de işlevsel rollerinde (bakım, eğitim, üretim, sosyalleştirme gibi) önemli dönüşümler meydana gelmiştir (Yavuz ve Yüceşahin, 2012, s. 78). Aile yapısı tarihsel süreç içerisinde farklı biçimlere evrilmiş olsa da, kadın, erkek ve çocuk gibi temel birey bileşenleri hemen her dönemde bu kurumun çekirdeğini oluşturmuştur. Ailenin bu yapısal sürekliliği, onun yalnızca bireylerin özel yaşamına dair bir birliktelik değil; aynı zamanda toplumsal yapının yeniden üretimini sağlayan temel bir kurum olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle, ailede yaşanan çözümler ya da yapısal dönüşümler, genellikle daha geniş ölçekli toplumsal değişimlerin bir yansıması olarak değerlendirilmektedir (Bayer, 2013, s. 105).

Sanayileşme sürecinin hız kazanmasıyla birlikte, modern toplum yapısında köklü dönüşümler meydana gelmiş; bu dönüşümler aile kurumunu da doğrudan etkilemiştir. Tarımsal üretimden sanayi temelli ekonomik yapıya geçiş, kırdan kente doğru yoğun bir göç dalgasını tetiklemiş ve bu süreç, geleneksel geniş aile yapısının çözülmesine neden olmuştur. Kent yaşamının gereklilikleri doğrultusunda, daha işlevsel ve ekonomik olan çekirdek aile tipi yaygınlık kazanmaya başlamıştır (Kıray, 1972, s. 565).

6.1. Modernleşme Sürecinde Ailenin Fonksiyonlarının Dönüşümü ve Toplumsal Cinsiyet Roller

Sanayileşme, kentleşme, eğitim olanaklarının artması ve kadınların iş gücüne katılımı gibi süreçler, aile yapısında önemli dönüşümlere neden olmuştur. Kadınlar yalnızca annelik ve eşlik rollerine hapsedilmekten çıkıp, eğitilmiş ve çalışan bireyler olarak aile içinde söz sahibi olmaya başlamışlardır. Erkekler ise geleneksel 'ekmek kazanan' rolünün dışında, çocuk bakımında ve ev işlerinde daha fazla sorumluluk almaya yönelmiştir. Bu dönüşüm, geleneksel kalıplarla modern talepler arasında bir çatışmaya neden olmuştur.

Türk modernleşme süreci, aile yapısında köklü dönüşümleri beraberinde getirmiştir. Her ne kadar modernleşmenin etkileri Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerine kadar izlenebilse de, aile kurumundaki çok yönlü ve yapısal değişimler esas olarak Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte ivme kazanmıştır. Bu süreçte özellikle medeni hukuk alanında gerçekleştirilen reformlar, geleneksel yapıda toplumdan izole edilmiş ve erkek otoritesine tabi konumda bulunan kadının statüsünü dönüştürmeyi hedeflemiştir. Böylece aile içi ve toplumsal roller yeniden tanımlanarak, cinsiyet temelli eşitsizliklerin giderilmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda 1926 yılında kabul edilen Türk Medeni Kanunu; bireylerin hak ve yükümlülüklerini, ailenin kuruluş ve işleyiş esaslarını, boşanma ve miras düzenlemelerini, mülkiyet ilişkilerini ve bireyler arası hukuki ilişkileri kapsayan bütüncül bir normatif çerçeve sunmuştur. Söz konusu düzenlemeler, yalnızca yasal bir dönüşümü değil, aynı zamanda aile yapısının sosyolojik temellerinde meydana gelen değişimin de kurumsal bir yansıması olarak değerlendirilmelidir (Çelik, 2010, s. 30).

Geleneksel geniş aileden modern çekirdek aileye geçiş, yalnızca yapısal bir değişimi değil, aynı zamanda aile içi rollerin ve fonksiyonların köklü biçimde yeniden tanımlanmasını beraberinde getirmiştir. Bu dönüşüm süreci, özellikle kadınların aile içindeki rollerinin yeniden şekillenmesinde belirleyici olmuş; kadın eğitiminin bu değişimi yönlendiren en önemli faktörlerden biri olduğu görülmüştür.

Geleneksel geniş ailede ekonomik üretim, ortaklaşa mülkiyet ve kolektif emek temelli yürütülürken; modern çekirdek ailede üretim alanı ev dışına taşınmış, aile ise daha çok bir tüketim birimi hâline gelmiştir. Ücretli emeğin yaygınlaşması, kadınların da eğitim yoluyla işgücüne katılımını zorunlu kılmış; böylece kadın yalnızca ev içi rollerle sınırlı kalmayıp, kamusal alanda da üretken bir aktör haline gelmiştir (Özbay, 1984, s. 38). Bununla birlikte, çocukların ekonomik katkı sağlayıcı rolü azalırken, doğurganlık da bireysel tercihlere bağlı olarak azalmış ve denetlenebilir hâle gelmiştir.

Geleneksel ailede kadınların bakım ve koruma işlevini üstlenmesi temel bir rol iken, modern dönemde bu fonksiyonun önemli bir kısmı sosyal devlet politikaları aracılığıyla kamusal kurumlara devredilmiştir. Kadın eğitimi, özellikle sağlık, sosyal hizmetler ve çocuk gelişimi alanlarında kadınların profesyonelleşmesini sağlayarak, bu dönüşüm sürecine aktif katılım göstermelerine zemin hazırlamıştır (Eyce, 2014, s. 231).

Modern çekirdek ailede duygusal destek işlevi hâlâ önemini korumakta, aile bireylerinin psikolojik ihtiyaçları bu yapı içinde karşılanmaya çalışılmaktadır. Ancak bireyselleşmenin artması, bu fonksiyonun etkisini sınırlamaktadır. Kadının eğitimi, aile içi iletişimde duygusal zekâ, psikolojik farkındalık ve bilinçli ebeveynlik gibi alanlarda nitelik artışı sağlayarak bu fonksiyonun niteliğini dönüştürmüştür. Biyolojik fonksiyon, neslin devamını sağlamanın ötesinde, modern

toplumlarda doğurganlığın bilinçli olarak planlanmasıyla ilişkilidir; bu planlama sürecinde kadınların eğitim düzeyi belirleyici bir rol oynamaktadır (Eyce, 2014, s. 232).

Geleneksel ailede bilgi aktarımı daha çok yaşlı bireyler aracılığıyla gerçekleştirilirken; modern toplumda eğitim, kamusal ve uzmanlaşmış kurumlara devredilmiştir (Zimmerman, 1964, s. 73). Bu dönüşüm, kadınların eğitime erişimini kritik hâle getirmiş; kadının yalnızca eğitilen değil aynı zamanda eğiten bir özneye dönüşmesini sağlamıştır. Kadınların pedagojik bilgi ve beceriler edinmesi, aile içindeki eğitimsel rolünü güçlendirmiştir.

Geleneksel ailede dinî pratikler günlük yaşamın doğal bir parçası iken, modern aile yapısında bu fonksiyon daha çok bireysel tercihlere ve dinî kurumların organizasyonuna bırakılmıştır. Kadın eğitimi, dinî bilgilerin eleştirel süzgeçten geçirilmesini sağlayarak, kadının dinsel ritüellerdeki rolünü yeniden tanımlamasına katkı sunmuştur. Modern yaşam tarzının sonucu olarak, aile üyeleri boş zamanlarını birlikte değil, bireysel olarak değerlendirmeye yönelmiştir. Bu durum kadınların yalnızca ev içi etkinliklerin taşıyıcısı değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel faaliyetlerin de öznesi hâline gelmesini zorunlu kılmış; eğitilmiş kadınların kamusal alanda daha görünür olmasıyla sonuçlanmıştır (Eyce, 2014, s. 231).

Geleneksel toplumda soy, akrabalık ve aile ismi prestij unsurlarıyken; modern toplumda bireysel başarı, eğitim düzeyi ve mesleki statü temel prestij kaynakları haline gelmiştir. Kadın eğitimi, bu noktada kritik bir rol oynayarak, kadının yalnızca aileden kaynaklanan bir itibara değil, kendi çabasıyla edindiği toplumsal bir saygınlığa ulaşmasını mümkün kılmıştır (Epik, Çiçek ve Altay, 2017, s. 42). Bu bağlamda, geleneksel rollerin çözülmesinde ve yeni toplumsal düzenin inşasında kadın eğitimi, yalnızca bireysel bir dönüşüm aracı değil, aynı zamanda aile yapısının yeniden şekillenmesinde belirleyici bir faktör olarak değerlendirilmektedir.

Her ne kadar 1926 yılında kabul edilen Türk Medeni Kanunu, aile yapısında cinsiyet eşitliğine dayalı bir dönüşüm hedeflemiş olsa da bu hukuki reformların toplumsal düzlemde yarattığı değişim, beklendiği kadar sorunsuz bir şekilde gerçekleşmemiştir. Zira hukukî düzeyde eşitlik ilkeleri kabul edilse de bu normatif yapıların toplumsal alışkanlıklar, geleneksel değerler ve kültürel kodlarla örtüşmemesi, aile içinde yeni rol çatışmalarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kadınların eğitim düzeyinin yükselmesi, istihdam olanaklarının artması ve kamu yaşamına daha etkin biçimde katılması, yalnızca bireysel özgürleşmeyi değil, aynı zamanda aile içindeki rollerin yeniden tanımlanmasını da beraberinde getirmiştir. Ancak bu değişim sürecinde, özellikle kırsal ve geleneksel yapının daha güçlü olduğu bölgelerde, kadına biçilen yeni rollerin toplumsal olarak içselleştirilememesi ciddi bir gerilim kaynağı hâline gelmiştir (Ulutaş, 2008, s. 30). Kadınlar, bir yandan ekonomik üretkenliğe katılmaları yönünde teşvik edilirken, öte yandan ev içi sorumluluklarının değişmeden kalması, onların üzerindeki yükü artırmış ve “çifte rol” sorununu gündeme getirmiştir.

Bu durum yalnızca kadınlar açısından değil, erkekler açısından da yeni kimlik krizlerine yol açmaktadır. Geleneksel ataerkil yapıda ailenin tek otorite figürü olarak tanımlanan erkek, bu dönüşüm süreciyle birlikte hem ekonomik hem de sosyal düzlemde otoritesini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Bu bağlamda Connell’in (1995) tanımladığı "hegemonik erkeklik" kavramı, erkekliğin dönüşümünü açıklamada önemli bir teorik çerçeve sunar. Erkeklik normlarının esnemesiyle birlikte, erkek bireylerin duygusal sorumluluk, ev içi bakım emeği ve çocuk yetiştirme gibi alanlara dâhil olmaları beklenmekte; ancak bu beklentiye uyum

sağlamakta zorlanan bireylerde otorite kaybı hissiyle birlikte şiddet, öfke ya da geri çekilme gibi davranış biçimleri gözlenebilmektedir (Raewyn, 1995, s. 77)

Toplumsal veriler de bu dönüşümün sancılı seyrettiğini göstermektedir. Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK, 2021, s. 12) verilerine göre son yıllarda boşanma oranlarında belirgin bir artış yaşanırken, boşanma nedenleri arasında "şiddetli geçimsizlik" ve "aile içi şiddet" öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, yalnızca bireysel düzeyde değil, aynı zamanda yapısal düzeyde de toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden ele alınması gerekmektedir.

Türkiye'de aile yapısı, modernleşmeye rağmen hâlâ güçlü geleneksel kalıplarla iç içedir. Kadınların eğitim ve istihdama katılımı artmış olsa da, ev içi emek hâlâ büyük ölçüde kadınların sorumluluğundadır. TÜİK'in 2021 Zaman Kullanım Araştırması sonuçlarına göre, kadınlar günlük ortalama 4 saat 25 dakikalarını hane içi işlere ayırırken, erkekler yalnızca 51 dakika ayırmaktadır; bu durum, kadınların hane içi iş yükünün erkeklere kıyasla çok daha fazla olduğunu ortaya koymaktadır (TÜİK, 2021, s. 1). Kadınların hane içi iş yükünün erkeklere kıyasla çok daha fazla olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca, kırsal ve kentsel alanlar arasında cinsiyet rolleri bakımından belirgin farklar mevcuttur. Eğitim düzeyi, ekonomik bağımsızlık ve sosyal politika uygulamaları, aile içi cinsiyet rollerinin dönüşümünü doğrudan etkilemektedir.

7. Kadın Eğitimi ve Ailede Rol Değişimi

Sanayileşme ve modernleşme süreçleri, bireylerin hem toplum hem de aile içindeki rollerinde köklü dönüşümlere yol açmıştır. Bu süreçte özellikle kadınların toplumsal statülerinde yaşanan değişim dikkat çekicidir. Geleneksel toplum yapısında kadın; evin iç işleriyle ilgilenen, çocuk bakımını üstlenen ve sosyal hayattan büyük ölçüde yalıtılmış bir konumda yer alırken, modern dönemde eğitimin etkisiyle birlikte kadının kimliği çok boyutlu bir dönüşüm geçirmiştir. Artık kadın yalnızca anne ya da ev kadını değil, aynı zamanda meslek sahibi, ekonomik üretkenliği olan ve karar alma süreçlerinde etkin bir birey hâline gelmiştir (Başaran, 2023, s. 272).

Eğitim, kadınların kamusal alanda görünürlük kazanmasını sağlarken aynı zamanda toplumsal cinsiyet normlarının da sorgulanmasına zemin hazırlamıştır. Türkiye'de Tanzimat'tan itibaren kadın eğitimi sistematik olarak gündeme gelmiş; Dârülmua'llimât (Kız Öğretmen Okulları) gibi kurumlar sayesinde kadınların eğitimi kurumsal bir zemine oturtulmuştur. Bu süreçte açılan Kız Sanat Mektepleri ve Kız Enstitüleri, yalnızca ev içi becerilerle sınırlı olmayan, aynı zamanda vatandaşlık bilinci ve toplumsal sorumluluk aşılayan bir eğitim anlayışı benimsemiştir. Kadınların eğitimi arttıkça yalnızca bireysel özgüvenleri ve yaşam kaliteleri yükselmemiş; aynı zamanda aile içi rolleri de değişmiştir. Ev içindeki sorumlulukların tek başına kadınlara yüklenmesi yerine, erkeklerin de ebeveynlik ve ev işleri gibi alanlarda sorumluluk almaya başladığı gözlemlenmiştir. Bu durum ailede cinsiyet rollerinin yeniden tanımlanmasına neden olmuştur. Geleneksel ataerkil aile yapısı giderek yerini daha eşitlikçi bir modele bırakmış; erkek ve kadının birlikte ekonomik üretime katıldığı ve çocuk bakımını paylaştığı bir yapı gelişmiştir (Raewyn, 1995, s. 112-113)

Kadınların tarihsel olarak aile ve toplum içindeki rolleri, çoğunlukla ataerkil normlar doğrultusunda şekillenmiştir. Geleneksel toplum yapısında kadın; çocuk doğuran, büyüten, ev işlerini yürüten ve aile bireylerinin bakımından sorumlu olan edilgen bir figür olarak konumlandırılmıştır. Bu rol tanımı, kadının kamusal alandan dışlanmasına, karar alma süreçlerinden uzaklaştırılmasına ve ekonomik bağımlılığının sürmesine neden olmuştur. Ancak özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kadınların eğitime erişiminin artması, bu geleneksel yapının çözülmesinde belirleyici bir rol oynamıştır.

Kadın eğitimi; yalnızca bireysel bilgi ve becerilerin kazanılması anlamına gelmemekte, aynı zamanda kadınların toplumsal statülerinin güçlenmesi, özerklik kazanmaları ve aile içindeki rollerinin yeniden tanımlanması sürecini de beraberinde getirmektedir. Eğitimli kadınlar, artık yalnızca ev içi rollerle sınırlı kalmayıp; ekonomik üretime katılan, kendi yaşamı üzerinde söz sahibi olan ve toplumsal karar mekanizmalarında yer alan bireyler hâline gelmektedirler (Kandiyati, 1997, s. 20). Bu dönüşüm, kadınların kimlik algılarında da derin değişikliklere yol açmaktadır. Geleneksel kadınlık rolleri, yerini çok yönlü, aktif ve toplumsal olarak etkili kadınlık formlarına bırakmaktadır.

Eğitimli kadınların çocuk yetiştirme tarzları da bu bağlamda değişmektedir. Geleneksel olarak annelik, fedakârlık ve itaat üzerine kurulu bir işlevselliğe sahipken; çağdaş annelik anlayışı, çocukla iletişime dayalı, pedagojik bilgiye sahip, sorgulayan ve rehberlik eden bir rol içermektedir. Bu durum, yalnızca aile yapısını değil; aynı zamanda yeni kuşakların toplumsal cinsiyet anlayışlarını da doğrudan etkilemektedir. Kadınların bilinçli bireyler olarak çocuk yetiştirmesi, toplumsal cinsiyet eşitliği açısından da dönüştürücü bir potansiyele sahiptir (Bayer, 2013, s. 109).

Kadınların aile içindeki otorite yapısında daha fazla söz sahibi olmaları, ev içi iş bölümünün yeniden düzenlenmesini, erkeklerin de daha katılımcı roller üstlenmesini zorunlu kılmaktadır. Böylece kadın eğitimi yalnızca kadınların değil, aynı zamanda erkeklerin rollerinin dönüşümünü de beraberinde getiren çok yönlü bir toplumsal değişim dinamiği hâline gelmiştir.

Kadının eğitimle birlikte üstlendiği çoklu roller: ev kadını, anne, çalışan, kariyer sahibi birey, onu “süper kadın” olarak tanımlanabilir bir noktaya getirmiştir. Bu yeni kadın kimliği; sevgili, eş, meslektaş, danışman gibi toplumsal rollerin birleşiminden oluşan çok katmanlı bir yapıdır. Ancak bu dönüşüm yalnızca kadını değil, erkeği de etkilemiş; erkekler geleneksel otorite ve üstünlük konumlarının zayıflamasından dolayı kimliksel bir kriz yaşamaya başlamıştır. Bu durum, erkeklerin mevcut güç ilişkilerini korumak için yeni kontrol mekanizmaları geliştirmesine neden olmuş; ataerkil sistemin yeniden üretim çabaları bu zeminde ortaya çıkmıştır. Kadın eğitiminin, yalnızca bireysel değil toplumsal ölçekte de dönüştürücü etkileri bulunmaktadır. Eğitimli kadınlar, çocuklarını daha eşitlikçi bir anlayışla yetiştirmekte, toplumsal cinsiyet normlarının kuşaktan kuşağa aktarımını kırmakta ve aile içi karar alma mekanizmalarında daha etkin rol oynamaktadırlar. Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) 2023 verilerine göre, kadınların yükseköğretim mezuniyet oranının %25’i aşması, bu dönüşümün niceliksel bir göstergesidir (TÜİK:2024).

Kısaca kadınların eğitim yoluyla elde ettikleri toplumsal güç, aile kurumunun işleyişinde daha eşitlikçi bir yapının gelişmesini sağlamaktadır. Kadın, artık yalnızca “anne” ya da “eş” kimliğiyle değil; birey olarak topluma katılan, üreten ve yön veren bir özne olarak değerlendirilmektedir.

Kadınların bilgiye erişimi, eleştirel düşünme becerileri ve ekonomik özerklik kazanmaları, aile içinde daha dengeli bir otorite yapısının kurulmasına olanak sağlamıştır. Ancak bu değişim süreci, erkekler açısından çoğu zaman sancılı bir uyum sürecini beraberinde getirmiştir. Geleneksel olarak ailenin reisi, karar vericisi ve ekonomik sağlayıcısı olarak konumlanan erkek; artık kadınlarla ev işlerini ve çocuk bakımını paylaşmak, empati, uzlaşma ve duygusal iletişim gibi daha önce “kadınsı” olarak görülen nitelikleri sergilemek durumundadır. Bu yeni durum erkeklerde rol karmaşasına ve kimlik gerilimlerine neden olabilmektedir. Özellikle eğitimli kadınların beklentileri, yalnızca ekonomik değil, duygusal ve eşitlikçi paylaşıma dayalı ilişkileri

de içermektedir. Bu beklentiler karşısında geleneksel erkeklik normlarına sıkı sıkıya bağlı kalan erkekler, hem aile içi ilişkilerde hem de bireysel düzeyde çatışmalar yaşayabilmektedir (Raewyn, 1995, s. 79). Kadınların eğitilmiş ve farkındalığı yüksek bireyler hâline gelmesiyle birlikte erkeklerden de daha demokratik ve paylaşımcı davranış biçimleri beklenmekte, bu da toplumsal cinsiyet rollerinin karşılıklı olarak yeniden şekillenmesine neden olmaktadır.

Kadın eğitimi, yalnızca bireysel bir kazanım değil; aynı zamanda aile kurumunun yeniden yapılanmasında temel bir faktör hâline gelmiştir. Ailede kadınların güçlenmesi, erkeklerin de kendilerini dönüştürme, ataerkil rollerden uzaklaşma ve yeni toplumsal cinsiyet normlarına uyum sağlama sürecini zorunlu kılmaktadır. Bu karşılıklı dönüşüm, toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı bir aile yapısının inşasında kritik bir eşittir

8. Sonuç

Ailedeki cinsiyet rolleri, toplumsal değişimle birlikte dönüşüm geçirmiştir. Geleneksel ataerkil yapılar yerini daha eşitlikçi modellere bıraksa da bu süreç tamamlanmamıştır. Cinsiyet eşitliğine dayalı bir aile yapısının inşası, yalnızca bireysel tercihlerle değil, aynı zamanda kamusal politikalar, eğitim sistemleri ve kültürel dönüşümle mümkündür. Sosyoloji disiplini, bu değişimi anlamada ve yönlendirmede önemli bir rol üstlenmektedir.

Kadın eğitimi, aile yapısında köklü değişimlere neden olan önemli bir faktördür. Eğitilmiş kadınların daha eşitlikçi, bilinçli ve katılımcı bireyler olarak ailede ve toplumda yer almaları, cinsiyet rollerinin yeniden tanımlanmasına katkı sunmaktadır. Ancak bu değişimin tüm topluma yayılabilmesi için, eğitime erişimdeki bölgesel eşitsizliklerin giderilmesi, kültürel direnç noktalarının aşılması ve toplumsal farkındalığın artırılması gerekmektedir.

Gelenekten günümüze ailede cinsiyet rollerinde yaşanan dönüşüm, toplumsal yapının temel taşlarından biri olan ailenin yeniden yapılanma süreciyle doğrudan ilişkilidir. Bu dönüşümde kadın eğitiminin üstlendiği rol belirleyici olmuştur. Kadının yalnızca ev içi rollerle sınırlandırıldığı geleneksel yapılar yerini, eğitime erişimle birlikte kadının bireysel kimliğini güçlendirdiği, toplumsal yaşama daha aktif katıldığı yeni aile modellerine bırakmıştır. Kadınların eğitim düzeyinin yükselmesi, aile içindeki karar alma süreçlerine katılımını artırmış, çocukların eğitimi, toplumsal cinsiyet eşitliği ve kuşaklar arası aktarılan değerlerde dönüşüm yaratmıştır.

Eğitilmiş kadınların daha eşitlikçi ve demokratik aile yapılarının inşasında öncü rol oynadığı, toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden tanımlanmasına katkı sunduğu görülmektedir. Ancak bu dönüşüm süreci, özellikle kırsal ve geleneksel yapıların hâkim olduğu bölgelerde hâlâ dirençle karşılaşmakta, bu da toplumsal cinsiyet temelli eşitsizliklerin devamına neden olmaktadır.

Sonuç olarak, toplumsal cinsiyet rollerinin daha adil ve eşitlikçi bir yapıya kavuşabilmesi için kadın eğitime yapılan yatırımın artırılması, sadece bireysel değil, toplumsal düzeyde de dönüşümü hızlandıracak temel bir araç olarak görülmelidir. Bu bağlamda eğitim politikalarının toplumsal cinsiyet perspektifiyle yeniden yapılandırılması büyük önem taşımaktadır.

Kaynakça

- Başaran, N. (2023). Türk modernleşme sürecinde kadının eğitim serüveni. *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 269-280.
- Bayer, A. (2013). Değişen toplumsal yapıda aile. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s. 100-129.
- Bayer, A. (2020). Modernleşme sürecinde aile: değişen annelik ve babalık. *Selçuk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, s. 35-60.
- Bem, S. L. (1981). Gender schema theory: a cognitive account of sex typing. *Psychological Review*, s. 354-364.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. *Transmission and Reproduction*, s. 241-258.
- Creswell, J. (2014). *Nitel araştırma yöntemleri: beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Connell, R. (2009). *Gender: in world perspective*. Cambridge/Malden: Polity Press.
- Çelik, C. (2010). Değişim sürecinde türk aile yapısı ve din, paradigmatik anlam ve işlev farklılaşması. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, s. 25-35.
- Engels, F. (2003). *Ailenin, özel mülkiyetin ve devletin kökeni* (Çev. Sevim Belli). İstanbul: Eriş Yayınları.
- Epik, M. T., Çiçek, Ö., & Altay, S. (2017). Bir sosyal politika aracı olarak tarihsel süreçte ailenin değişen/değişmeyen rolleri. *Sosyal Politikai Çalışmalar Dergisi*, s. 35-58.
- Eyce, B. (2014). Tarihten günümüze türk aile yapısı. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, s. 223-243.
- Gökarp, Z. (2003). *Türkçülüğün esasları*. İstanbul: Bordo Siyah Klasik Yayınları.
- Gökçe, B. (1976). Aile ve aile tipleri üzerine bir inceleme. *Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, s. 46-67.
- Kandiyati, D. (1997). *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar: Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Kıray, M. (1972). Gecekondu : az gelişmiş ülkelerde hızla topraktan kopma ve kentle bütünleşememe. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, s. 561-573.
- Özbay, F. (1984). Kırsal kesimde toplumsal ve ekonomik yapı değişmelerinin aile işlevlerine yansımaları. N. Ender içinde, *Türkiye'deki Ailenin Değişimi* (s. 35-64). Türk Sosyal Bilimler Derneği.
- Parsons, T. (1957). Family structure and the socialization of the child. T. Parsons, & F. Bales içinde, *Family Socialization Process* (s. 35-132). Illinois: The Free Press.
- Parsons, T., & Bales, R. F. (1955). parsonian theory of family process: family, sociulization and interaction process. *The Free Press*, s. 40-46.
- Raewyn, W. (1995). *Masculinities*. Berkeley: University of California Press.
- Tolan, B. (1991). Aile, cinsiyet ve cinsel roller. *TC Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları*, s. 208-214.
- Ulutaş, Ç. Ü. (2008). Kadınların çifte rolü ve aile-iş yaşamı dengesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, s. 21-38.
- Vatandaş, C. (2007). Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rollerinin algılanışı. *Journal of Economy Culture and Society*, s. 29-56.
- West, C., & Zimmerhan, D. (1987). Doing gender. *Gender and Society*, s. 125-151.
- Yasa, İ. (1974). Gelenekten günümüze ailede cinsiyet rollerinin değişimde kadın eğitiminin rolü. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, s. 1-10.
- Yavuz, S., & Yüceşahin, M. (2012). türkiye'de hanehalkı kompozisyonlarında değişimler ve bölgesel farklılaşmalar. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi/ Journal of Sociological*, s. 75-118.
- Yavuzer, H. (1990). *Çocuk psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yaylalı, F. N. (2022). Modernleşme sürecinde türk ailesinde değişen roller (karaman ve bursa örneği). *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, s. 25-42. [10.47948/efad.1068916](https://doi.org/10.47948/efad.1068916)
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2022). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Zimmerman, C. C. (1964). *Yeni sosyoloji dersleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Extended Abstract

This study examines the transformation of gender roles within the family throughout history and explores the decisive role of women's education in this transformation from a sociological perspective. As one of the most fundamental institutions of society, the family is not only a unit where biological needs are met but also a place where cultural values, social norms, and gender roles are transmitted across generations. Therefore, analyzing changes in family structures is crucial for understanding broader social transformations. At the center of this study lie the questions of how gender roles have evolved from tradition to the present and how women's education has functioned in this process.

In traditional social structures, the position of women was largely limited to domestic responsibilities. Women were identified with motherhood and household duties, and their societal role was shaped by caregiving, nutrition, and household management. In contrast, men were seen as the providers of economic resources and the authority figures of the family. This division of labor was legitimized by patriarchal cultural structures and persisted for centuries. The exclusion of women from decision-making processes restricted their visibility and positioned them in a dependent status. In rural areas, the traditional family model still persists strongly, creating significant barriers to women's access to education and limiting their ability to participate equally in family and community life.

The proclamation of the Republic of Turkey marked a turning point in the transformation of gender roles. The expansion of women's educational rights, citizenship awareness, and legal reforms paved the way for redefining family roles. The rise in female schooling rates contributed to the empowerment of women at both the individual and societal levels. From the 1980s onward, globalization, urbanization, and neoliberal policies further increased women's participation in the labor force, creating a foundation for more egalitarian family structures. At this point, education not only enabled women to acquire knowledge and skills but also provided them with economic independence, self-confidence, and greater visibility in public life.

The transformative impact of women's education on gender roles within the family can be analyzed on several levels. The first level is decision-making. Educated women are no longer confined to domestic and caregiving roles but can actively participate in decision-making processes concerning child education, economic planning, and social relationships. The second level is labor force participation. Educated women enter professional fields, contributing to family income and creating a more balanced distribution of economic power. This shift weakens patriarchal authority and supports the emergence of more democratic family relations. The third level is child-rearing. Women with higher levels of education adopt more modern and conscious approaches to raising children, particularly regarding gender equality, thereby fostering long-term societal change that extends beyond the family.

However, the transformative effect of women's education on gender roles is not homogeneous. In metropolitan areas, women's access to education and participation in the labor market is significantly higher, while in rural regions, traditional values, economic barriers, and social pressures continue to restrict women's opportunities. This creates a dual structure in terms of gender equality in Turkey. On one hand, modernization, urbanization, and educational policies facilitate women's empowerment and alter family dynamics; on the other hand, entrenched traditional norms in rural areas maintain women in secondary positions. Thus, educational policies must not only expand access but also integrate content that enhances gender awareness and challenges restrictive cultural norms.

The social function of women's education extends beyond the family. Educated women play active roles in society, contributing to democratization processes through political participation, involvement in civil society, and leadership positions. This highlights that gender equality is a process that radiates from the family to the broader society. In this regard, women's education can be considered a key driver of comprehensive social transformation.

In conclusion, women's education occupies a central role in redefining gender roles within the family. Through education, women experience personal empowerment and contribute to the formation of more egalitarian and participatory family dynamics. Nonetheless, achieving balanced transformation nationwide requires expanding educational opportunities in rural areas, reducing the limiting effects of traditional values on women, and increasing awareness of gender equality across society. Women's education should not be viewed merely as an individual right but as a fundamental component of social development and democracy.

This study emphasizes that women's education plays a transformative role in reshaping gender roles within the family, addressing its historical, sociological, and cultural dimensions. In doing so, it provides a valuable framework for shaping future policies aimed at fostering gender equality and strengthening democratic family relations.